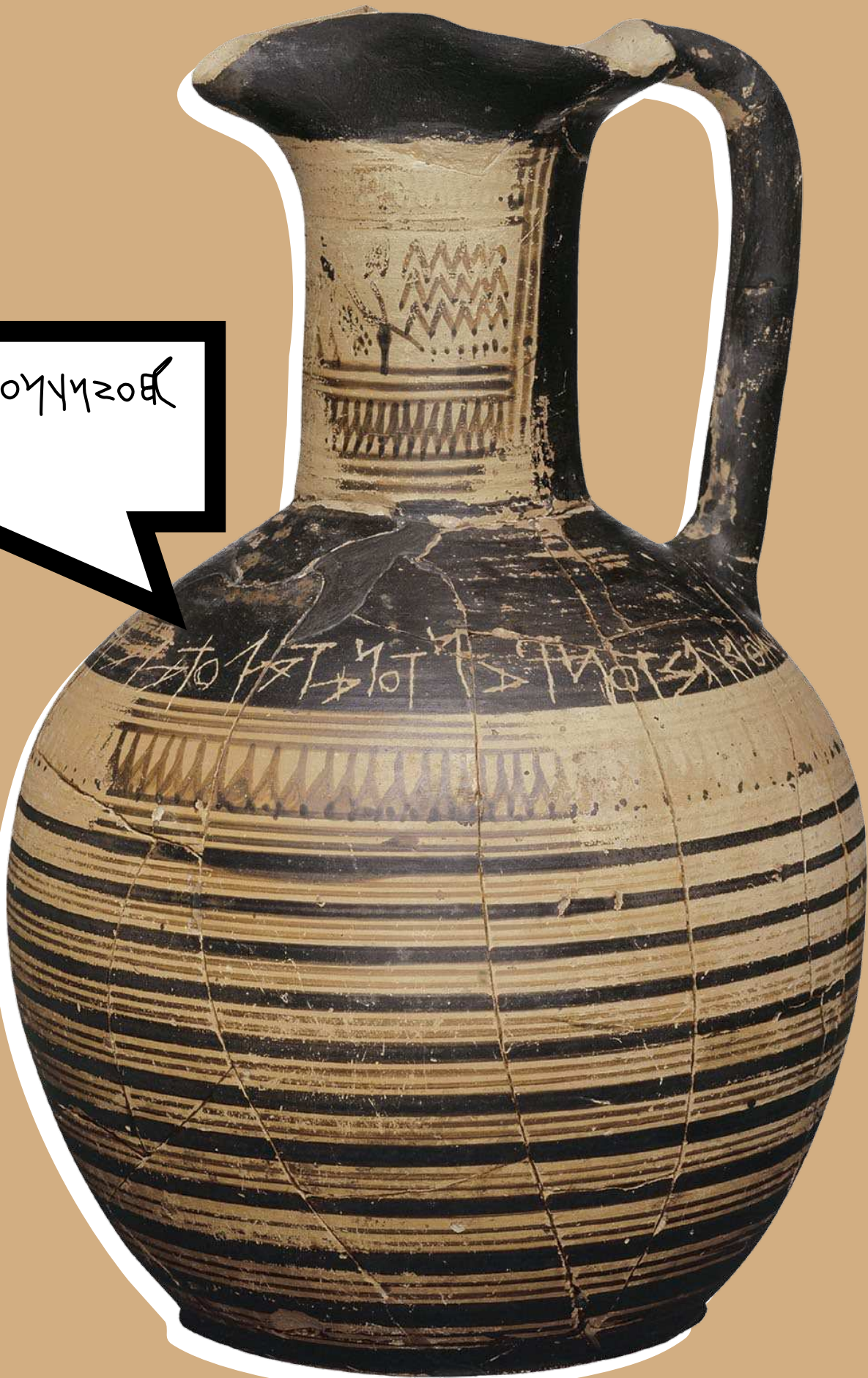

ἄς ἴδωμεν ἄρα τὴν ἰσχυρὰν
καὶ ἰσχυρὰν ἰσχυρὰν ἰσχυρὰν
καὶ ἰσχυρὰν ἰσχυρὰν ἰσχυρὰν
καὶ ἰσχυρὰν ἰσχυρὰν ἰσχυρὰν

ὄς νῦν / ὀρχη/στῶν
πάν/των ἀτα/λώτατα /
παίζει τῷ τόδε ...

* «την κανάτα αυτή θα την πάρει ο χορευτής που θα χορέψει πιο χαριτωμένα»

ἔχθρογγυροῦ

Τριφυλλόστομη
οινοχόη με γραμμική
διακόσμηση.
Βρέθηκε στον
Κεραμεικό της
Αθήνας κοντά στο
Δίπυλο (γ' τέταρτο
του 8ου αι. π.Χ.).
Εθνικό Αρχαιολογικό
Μουσείο, αρ. ευρ.
192. Φωτογραφία:
Κώστας Πατρικιάνος
© Υπουργείο Πολιτισμού
και Αθλητισμού / Ταμείο
Αρχαιολογικών Πάρων

Η ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΠΟΥ ΓΡΑΦΤΗΚΕ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ:

Ένα αγγείο, τέσσερις αρχαίοι και δύο σύγχρονοι κάτοικοι της πόλης.

Από ένα τεύχος με ιστορίες από την αρχαία Αθήνα δεν μπορεί ίσως να λείπει μια αναφορά στο αρχαιότερο κείμενο που γράφτηκε ποτέ στην πόλη. Χαραγμένο με παιγνιώδη διάθεση και ποιητικό ζήλο πάνω σε ένα απλό πήλινο αγγείο, και αναφερόμενο σε ένα αρχαίο talent show, το κείμενο αυτό ζωντανεύει γλαφυρά και ίσως επικαιροποιεί όψεις της αθηναϊκής κοινωνίας του 8ου αι. π.Χ.

Το πήλινο αγγείο εκτίθεται σήμερα στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, σε μια θέση που πάντως δεν προβάλλει επαρκώς τη σύνθετη βιογραφία του. Η βιογραφία αυτή ανασυντίθεται εδώ στη βάση του έργου κορυφαίων «ανθρώπων των γραμμάτων και των τεχνών» στην Αθήνα του 8ου αι. π.Χ., τα ονόματα των οποίων αγνοούμε: ενός κεραμέα, ενός ποιητή, ενός γραφέα και ενός χορευτή. Τη βιογραφία συμπληρώνουν δύο μορφές του 19ου αιώνα: ένας αρχαιολόγος και ένας αρχαιοκάπηλος.

Γνωστό στους ειδικούς ως «Οινοχόη του Διπύλου» λόγω της θέσης εύρεσής του, το αγγείο της φωτογραφίας κατασκευάστηκε στην Αθήνα του 740 π.Χ. για να χρησιμεύσει ως κανάτα. Παρότι δεν εντυπωσιάζει με το στυλ του, το αγγείο κατασκευάστηκε από έναν ρηξικέλευθο κεραμέα της εποχής, αρκετά δημοφιλής στην καλή κοινωνία της Αθήνας. Συμβατικά γνωστός ως Ζωγράφος του Διπύλου, ο κεραμέας αυτός ανανέωσε ριζικά την ελληνική αγγειογραφία με την εισαγωγή ανθρώπινων και ζωικών μορφών, όπως το ελαφάκι στον λαϊκό της οινοχόης. Για τη συμβολή του αυτή σε μια καλλιτεχνική αναγέννηση ο συγκεκριμένος κεραμέας έχει παραβληθεί με τον Ιταλό Τζιότο του ύστερου Μεσαίωνα.

Δεν ξέρουμε ποιος ήταν ο πρώτος κάτοχος του αγγείου και αγνοούμε τη σχέση του με τον ανώνυμο ποιητή που σκάρωσε ένα έμμετρο στιχούργημα, καθώς και τον ικανό γραφέα που το χάραξε προσεκτικά, ψηλά στο σώμα του αγγείου. Σε ελεύθερη μετάφραση, το χάραγμα αναφέρει: «Όποιος από όλους τους χορευτές τώρα χορεύει με περισσότερη χάρη». Παρά τη συντομία του, το φαινομενικά απλό στιχούρ-

γημα συνδέεται λεξιλογικά και συντακτικά με τα μεγαλειώδη ομηρικά έπη και χρονολογείται, μάλιστα, την περίοδο αποκρυστάλλωσης των επών. Δεν είναι σαφές αν ο ανώνυμος ποιητής είχε υπόψη του τα ομηρικά έπη, όμως είναι βέβαιο ότι δρούσε σε ένα κοινωνικό πλαίσιο που δεν ήταν πολύ διαφορετικό από εκείνο του ποιητή της *Λιάδας* και της *Οδύσσειας*.

Ο γραφέας που χάραξε με δεξιοτέχνητα το στιχούργημα πάνω στην επιφάνεια του αγγείου και φρόντισε να το εντάξει αρμονικά ανάμεσα στα διακοσμητικά μοτίβα ήταν κι αυτός ένας πρωτοπόρος. Η Οινοχόη του Διπύλου φέρει την πρωιμότερη γνωστή επιγραφή σε ελληνικό αλφάβητο. Ποιος ήξερε γραφή και ανάγνωση στην Αθήνα του 8ου αιώνα; Ελαχιστότατοι, πιθανολογούμε βάσιμα, παρότι το ελληνικό αλφάβητο εξελίχθηκε από το φοινικικό δεκαετίες ή και αιώνες πριν από το 740 π.Χ. Λόγω της σπανιότητας του αλφαριθμητισμού στην Ελλάδα του 8ου αι. π.Χ., η χάραξη της επιγραφής προσέδιδε στο αγγείο εξαιρετική σημασία και διαφήμιζε τη σχέση του κατόχου του με την πνευματική πρωτοπορία της εποχής.

Το εγχάρακτο στιχούργημα αναφέρεται σε έναν χορευτικό αγώνα από εκείνους που απεικονίζονται συχνά στην αθηναϊκή τέχνη της εποχής και περιγράφονται στην *Οδύσσεια*. Μάλιστα, η επιγραφή χαρακτηρίζει το αγγείο «τρόπαιο για τον ικανότερο χορευτή», ενέχοντας ίσως μια πρόκληση ενός τύπου οικείου σε εμάς από τον σύγχρονο χορευτικό διαγωνισμό «So you think you can dance». Ίσως ήταν ο χορευτής που κέρδισε τον διαγωνισμό, ο οποίος προσπάθησε περήφανα, αλλά μάλλον αδέξια να διαφημίσει τη νίκη αλλά και τον αλφαριθμητισμό του, προσθέτοντας λίγες λέξεις στο τέλος της προϋπάρχουσας επιγραφής: «εκείνους είναι (το αγγείο)». Εν συνεχεία, χάραξε και τα στοιχεία «κμν» και εγκατέλειψε την προσπάθεια, καθώς είχε στριμώξει τα τελευταία γράμματα δίπλα στη λαβή του αγγείου και ενδεχομένως αντιλήφθηκε ότι μάλλον φθείρει παρά ενισχύει τη λογοτεχνική και αισθητική ποιότητα του αντικειμένου.

Η Οινοχόη του Διπύλου θα χρησιμοποιήθηκε σε αθηναϊκά συμπόσια όχι απλώς για να σερβίρει κρασί και να υπενθυμίσει το παρελθόν και τη νίκη του ταλαντούχου χορευτή αλλά

και για να ενθαρρύνει τον χορό, την απαγγελία ποιημάτων και την απόλαυση της χαράς της ζωής στο παρόν του ύστερου 8ου αι. π.Χ. Στα συμπόσια αυτά, το ενεπιγραφο αγγείο δεν ήταν απλώς ένα χρηστικό σκεύος αλλά επενεργούσε στις αισθήσεις των συμποσιαστών χάρη στη σύνθετη βιογραφία του.

Το αγγείο έκλεισε έναν κύκλο της βιογραφίας αυτής με την εναπόθεσή του σε έναν αθηναϊκό τάφο. Ήταν, άραγε, ο ταλαντούχος χορευτής ο ένοικος; Δυστυχώς, το ζήτημα αυτό θα παραμείνει ανεξιχνίαστο, καθότι δεν διαθέτουμε βασικές πληροφορίες για την ανασκαφή του συγκεκριμένου ευρήματος. Υπαίτιος γι' αυτό είναι ο Ιωάννης Παλαιολόγος, αρχαιοπώλης και αρχαιοκάπηλος, ο οποίος κατά το 1871 διεξήγη λαθρανασκαφές στο αρχαίο νεκροταφείο της Αθήνας, το οποίο εκτεινόταν δυτικά της σημερινής πλατείας Κουμουνοδούρου και ανατολικά της διπλής πύλης (αλλιώς Δίπυλο) που οδηγούσε από την Αγορά της αρχαίας Αθήνας προς την Ακαδημία και τον Ίππιο Κολωνό.

Ο αρχαιοκάπηλος δεν τιμωρήθηκε ποτέ για την ανομία του, και μάλιστα εισέπραξε ένα ικανό πόσο από την Αρχαιολογική Εταιρεία προκειμένου το σημαντικότατο αυτό εύρημα να φτάσει στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Κατά μία ευτυχή συγκυρία, ούτε ο ίδιος ούτε οι υποψήφιοι αγοραστές αξιολόγησαν σωστά το εύρημα: το αγγείο ήταν θρυμματισμένο σε πολλά κομμάτια και η επιγραφή του δεν έγινε αντιληπτή. Ήταν ο οξυδερκής φιλόλογος και αρχαιολόγος Στέφανος Κουμανούδης που αντιλήφθηκε πλήρως την αξία του ευρήματος το 1880 και πέτυχε την αγορά του υπέρ του Δημοσίου. Χάρη στον Κουμανούδη διαθέτουμε την Οινοχόη του Διπύλου και ανασυνθέτουμε τη βιογραφία της και όψεις του έργου τεσσάρων σπουδαίων, αλλά ανώνυμων Αθηναίων. Χάρη σ' εκείνον διαθέτουμε την παλαιότερη ιστορία που γράφτηκε στην πόλη. ●

ΠΗΓΕΣ

Μπουλώτης Χ., *Αθήνα: Η οινοχόη του Διπύλου*, «Αρχαιολογία» 6, 1983, σ. 31-35 / Powell B. B., *The Dipylon oinochoe inscription and the spread of literacy in 8th century Athens*, «Kadmos», 27, 1988, p. 65-86 / Powell B. B., *Homer and the origins of the Greek alphabet*, Cambridge, 1991, p. 158-163

**ΚΕΙΜΕΝΟ
ΑΝΤΩΝΗΣ
ΚΟΤΣΩΝΑΣ**

Assistant Professor of
Classical Archaeology,
University of Cincinnati